

TAAL EN V.B.

1. INLEIDING

Op dit ogenblik mogen we zeggen dat in het Nederlandstalig gedeelte van België door een bovenlaag van taalgebruikers een cultuurtaal wordt gehanteerd, die in hoofdzaak het Nederlands van de Randstad Holland als norm voor het beschaafde taalgebruik aanvaardt, ook al zijn alle spanningen niet geweken. Sedert de eerste helft van de 19de eeuw kwam die aanvaarding slechts moeizaam tot stand. Van die langzame groei willen we enkele hoofdmomenten schetsen, zonder naar volledigheid te streven. Daartoe ontbreken nog heel wat voorstudies, vooral voor de periode vóór Willem de Vreese, de geleerde die tussen 1890 en 1902 een o.i. beslissende polemiek op gang heeft gebracht.

L. Picard betoogt in zijn *Geschiedenis van de Vlaamsche en Groot-Nederlandsche Beweging* (1937, p. 34-35), dat bij die geschiedenis de taal een zeer grote rol heeft gespeeld. „Waar geen staat is en geen staatshoofd, daar is de taal de meest omvattende band van een gemeenschap. De taal is gansch het volk, zoo zeiden de eerste flaminganten. Dit moge overdreven geweest zijn; het was en is en blijft in hoofdzaak waar”. „De tael is gansch het volk”, ontleend aan een gedachte van Prudens van Duyse uit 1834, werd zelfs de naam van een letterkundig genootschap, dat in 1836 te Gent werd opgericht.

W. Pée beaamt in zijn studie *Het Algemeen Nederlands in Vlaanderen* (p. 5) volkomen Picards mening en formuleert het nog preciezer: „Voor mij is in België de strijd voor een Nederlandse cultuur niet gescheiden van de Vlaamse Beweging en ik meen zelfs dat de Vlaamse Beweging pas dan een volwaardige en bevredigende oplossing zal hebben verkregen als in Vlaanderen het Nederlands de plaats zal hebben ingenomen die het in Nederland bekleedt...”.

2. DE LANGE WEG VAN HET ABN IN DE 19DE EEUW.

Het gebruik van de cultuurtaal, het algemeen Nederlands, meestal aangeduid met de afkorting ABN en omschreven als algemeen beschaafde omgangstaal, heeft in Vlaanderen een lange weg afgelegd. In de eerste helft van de 19de eeuw was het Nederlandse taalgebruik vrij chaotisch: men

zag overwegend uit het Frans vertaald of in het Frans gedacht Nederlands. H. Conscience, de geverde schrijver, hanteerde de cultuurtaal vaak moeizaam. Zijn brieven, door dr. G. Degroote thans gepubliceerd in de Handelingen van de Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis, dln. XX, XXI en XXV, leveren ons enkele staaltjes. Een voorbeeld (deel XXV, p. 29) uit een brief aan A. Snieders uit het jaar 1854 is heel instructief: „Ik neem de vryheid, u hiernevens een nummer van het assemblée nationale van Parys te laten geworden dat men my heeft toegestuurd en waarin een lang artikel over myne verhalen. Ik heb niet getwyfeld of gy zoudt met vermaak een uittreksel ervan in uw dagblad gelieven op te nemen: uwe durende welwillendheid is my daarvan een zekere waerborg. Om uwen tyd niet ten mynen gunste te vergen, heb ik zelf een uittreksel uit het artikel vertaald. Gy zoudt my verplichten met het eene plaets in het handelsblad te vergunnen”.

Dat het taalgebruik van Conscience vrij vlug als onvolmaakt werd beschouwd, blijkt o.m. uit het gedokter aan diens teksten, vooral bij schooluitgaven, wat in 1888 een felle reactie uitlokte van D. Claes in zijn brochure: *Conscience's Meesterstuk „Wat een Moeder Lijden kan” in de Macht der Wandalen. Taal- en Letterkundige Studie door eenen Leeraar van 't Middelbaar Onderwijs. Daarin bespreekt hij uitvoerig de vierde druk van het werk bij de schoolboekhandel Lebègue te Brussel. Hij betreurt ondermeer dat de uitgevers „menige uitdrukkingen der eerste uitgave volgens de latere uitgaven of ook wel op eigen hand veranderd hebben”*; voorbeelden zijn appelsien door sinaasappel en klak door muts. Dat geval ontlokt hem de verzuchting: „Ik betreur het, dat onze Zuidnederlandse uitdrukkingen zoo maar onbedacht opgeofferd worden aan de Noordnederlandse, die door ons volk dikwijls niet of verkeerd verstaan worden”(p. 15).

Ook nog in 1898, ondermeer in ambtelijke geschriften, vindt men alweer vertaald Frans, zoals de volgende uittreksels uit de Verordening op de Wegenis, de Bouwwerken en de Woningen van de Stad Gent dat aantonen. De Franse tekst staat op de rechterbladzij, de Nederlandse op de linker.

„Art. 128: Elk rijwiel moet voorzien zijn van

een helklinkend verwittigingstoestel in het bereik van den wielrijder geplaatst, die er gebruik zal van maken telkenmale het omzichtig zal zijn de voorbijgangers te verwittigen.

Art. 134 : Het is aan de wielrijders verboden kinderen op hunne in gang zijnde machien te plaatsen, te rijden zonder de stuurgang vast te houden als ook de voettrappers los te laten.

Art. 209, alin. 3. Het voetpad en de openbare weg moeten onmiddellijk na het laden gekuischt worden door de voermans of door de huuraars of eigenaars der huizen van waar het mest voorkomt".

Uit beide teksten met een tijdverschil van zowat vijftig jaar blijkt duidelijk, dat het nodig was het taalgebruik in Vlaanderen te beïnvloeden met als doel een algemeen Nederlands in het hele taalgebied tot stand te brengen. Het eerste Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres had plaats in 1849 en bracht opnieuw Vlamingen en Hollanders ter verbroedering bijeen. Van toen af werden dergelijke congressen meestal om de twee jaar gehouden, en zowel in Vlaanderen als in Nederland. Van de meeste congressen zijn Handelingen uitgegeven en zoals W. Pée zegt (Het Algemeen Nederlands in Vlaanderen, p. 13), krijgt men door de lezing ervan een uitstekende kijk op de taalkundige evolutie in onze gewesten.

a) De Congressen en de beschaafde uitspraak

Een van de vaste thema's op de Congressen was de dringende behoefte aan een algemeen beschaafde uitspraak. Reeds in 1856 hield J.B. David uit Leuven een lezing, getiteld Iets over de beschaefde Uitspraak, waarin hij beweert „dat het streven naer eene beschaefde uitspraak voor ons allen, tael- en vaderlandsminnaers, eene hoofdzaak is, waar wy niet langer mogen onverschillig aen zyn". Beschaafde uitspraak vond hij bij „onze Noord-Nederlandsche taelverwanten, wier uitspraak over 't algemeen regelmatig is, genoegzaam eensluidend in den mond der beschaefde volksklassen, en gegrond op de eigen klanken, welke klinkers en medeklinkers in de geschreven tael vertoonen" (p. 61). „Kortom, het vermyden van alle byzondere provinciale plaetselyke dialecten, acht ik de hoofdzaak te wezen tot bereiking eener algemeene en beschaefde uitspraak" (p. 62). Als midelen tot invoering van die uitspraak vermeldt hij 1° in publieke redevoeringen steeds het Nederlands correct uitspreken en 2° de opleiding in de lagere scholen.

Een ander geluid liet L. Vleeschouwer op hetzelfde congres horen. Op de vraag „zal zich de uitspraak der vlaemsche tael naer de hollandsche rigten?" antwoordde hij neen, „om dat het even zoo ondoenlyk is, als de hollandsche uitspraak naer de onze rigten".

Opdat het onderwijs zijn rol daarin zou kunnen spelen, waren geschikte handboeken nodig. Het belangrijkste Vlaamse boekje over uitspraak is de Beknopte Uitspraekleer der Nederduitsche Tael uit 1860 van de Wetterse onderwijzer K.L. Ternest. Het was een antwoord op een prijsvraag, uitgeschreven door de Gentse Maatschappij van Vlaamse letteroefening De Taal is gansch het Volk. In zijn inleiding steunt Ternest op een artikel in De Toekomst van 1862-'63, om te verklaren: „De beschaafde uitspraak onzer taal is dus niet meer uit de schrijfwijze en de voorname dialecten af te leiden en vast te stellen; zij bestaat : het is die, welke

in Holland voor de algemeene Nederlandsche gehouden wordt, en daarbij ook in België met eenige lichte uitzonderingen, waarin het erkende betere (sic! R.H.) en onzen luchtigeren landaard vanouds eigene wordt gehandhaafd, door de meeste lieden van gelouterden smaak als de richtige uitspraak wordt beschouwd. Wij mogen ze derhalve onzen... land- en taalgenooten gerustelijk ter algemeene aanneming aanbevelen, en onze uitspraakleer volgens dezelve inrichten" (p. VII-VIII in de 2e druk).

Het werkje werd goed ontvangen en uitdrukkelijk besproken op het 9de Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres (Gent 1867) door J. van Beers. Hij verklaarde de regels die Ternest voorschrijft reeds jaren lang aan de „Normale school van Lier" onderwezen te hebben en ze werden op de meeste lagere scholen van alle Vlaamse provincies gevolgd. „De regels der uitspraak kan men dus nagenoeg als vastgesteld beschouwen" (p. XI, inleiding 2de druk). Op het 10de Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres ('s-Gravenhage 1868) bracht J. Heremans verslag uit over de Commissie, belast met het uitvoeren van de besluiten. Belangrijk in ons verband is: „Het scheen hier Commissie te blijken, dat het vraagpunt der beschaafde uitspraak veel meer belang opleverde voor het Zuiden dan voor het Noorden. Zij dacht derhalve niet noodig pogingen aan te wenden, opdat de bevoegde mannen uit Noord-Nederland, die, op het congres aanwezig, geweigerd hadden in eene Commissie voor de uitspraak te treden, op hun besluit zouden terugkomen. Zij meent te moeten opgeven als practisch middel ter bereiking van het doel... het verspreiden der beschaafde uitspraak in Zuid-Nederland, het aanraden als leidraad in de scholen van België van een werkje... de Bekn. Uitspraakleer der Nederl. Taal door Ternest, waarin als grondslag de tegenwoordige beschaafde uitspraak van Noord-Nederland wordt genomen, en waaraan de Commissie niet aarzelt haar zegel te hechten" (p. XII).

In 1872 verscheen dan ook te Gent (C. Annoot-Braeckman) de tweede uitgave, getiteld: Uitspraakleer der Nederlandsche (in plaats van Nederduitse) Taal, „uitvoeriger en vollediger dan de vorige", waarbij de auteur „oog en oor gehad heeft voor al hetgeen in deze laatste jaren, zoo in Noord als in Zuid over beschaafde uitspraak geschreven en gesproken werd". Vooral van het artikel Eenheid van uitspraak van de Leidse hoogleraar Dr. Kern in het Vlaamse tijdschrift De Toekomst (jg. 1867 en '68) heeft hij dankbaar gebruik gemaakt. De auteur besluit met een programma: „Moge mijn arbeid dat goede stichten.. namelijk het tijdstip vervroegen, waarop de ééne Nederlandsche taal, bij ééne spelling en ééne spraakleer, op ééne - algemeen heerschende - beschaafde uitspraak zal mogen bogen" (p. VIII).

In 1882 beleefde het werkje nog een derde druk. Dit oudste Vlaams handboekje over de uitspraak van het Nederlands, „geschreven op een ogenblik dat er van een Vlaamse normvariant nog geen sprake kon zijn, was in principe op Nederland georiënteerd, maar dat principe is gedeeltelijk theoretisch" (J. Goossens in De Nieuwe Taalgids 1973, p. 233). Het zwakke in het systeem van Ternest steekt in het „erkende betere en onzer luchtigeren landaard vanouds eigene", dat volgens

Ternest „voortvloeyde uit etymologische beschouwingen en andere beweegredenen” (C.H. Peeters, *Nederlandsche Taalgids*, p. XVIII).

De regeling van de uitspraak werd nog herhaaldelijk besproken op de latere Nederlandsche Taal- en Letterkundige Congressen. Zo b.v. op het 21ste, dat in augustus 1891 te Gent werd gehouden. Hendrik van Eyck uit St.-Niklaas hield een gloedvol pleidooi voor Het Doel en het Nut eener zelfde beschaafde Uitspraak van het Nederlandsch. Op blz. 186 van de handelingen lezen we: „Zooals wij reeds eene algemeen Nederlandsche spelling hebben aangenomen, moeten wij ons beijveren om eenen algemeenen Nederlandschen tongval aan te wennen. Willen wij beschaafde menschen zijn, spreken wij dan ook eene beschaafde taal”.

Op het 25ste Congres te Gent (1899) kwam mevr. Maria Ypes-Speet uit Amsterdam terug op haar twee jaar voordien gehouden voordracht te Dordrecht (op het 24ste Congres), getiteld: *De Uitspraak van de Nederlandsche Taal in verband met hygiëne*. Zij hield zich bezig met het onderricht in hygiënisch en methodisch spreken aan beroeps-sprekers, zoals predikanten, advocaten, leraren enz. die aan stemverzwakking leden. Hierbij wees ze de Vlamingen erop „goed acht te geven naar wien zij luisteren, want lang niet alle Nederlanders spreken hunne taal in aristocratische en welluidende zuiverheid”, en signaleerde daarbij reeds enkele Noordnederlandse uitspraakeigenaardigheden die nu nog door vele Nederlanders als onverzorgd worden gewaardeerd (uitspraak van g, ch, sch, diftongering van o en lange e). Ook dr. E. de Neef uit Mechelen sprak over *De Uitspraak van het Nederlandsch in België*. Hij betoogde dat „sedert het jaar 1864... de eenheid in de spelling is tot stand gekomen en geleidelijk in Zuid-Nederland de overtuiging is ontstaan dat geschreven Hollandsch en Vlaamsch maar ééne letterkundige taal vormen, die men Nederlandsch noemt”. Hij achtte de invloed van de spelling op de eenheid in de schrijftaal duidelijk, maar „voor de spreektaal zijn we nog verre van ons in die eenheid te mogen verheugen”. Groot belang had dit voor de Vlamingen, immers: „Ontelbare Vlamingen met de beste gevoelens bezielde tegenover de moedertaal, kunnen deze wel schrijven, maar durven ze niet spreken, omdat ze niet anders kennen dan hun dialect”. Hij wees op het nut van de fonetiek, verwees naar Sweet in Engeland en Viëtor in Duitsland en somde enkele uitspraakpunten op waarover Noord en Zuid het eens moesten worden (uitspraak van a, ei en ij, doffe uitspraak van i en u, de h). Het Congres zou een commissie tot vaststelling van de uitspraak dienen te benoemen. „De eenheid (in uitspraak) zou nochtans in België het Nederlandsch op een vasteren grondslag doen berusten; die eenheid is voor ons allen, Noord- en Zuidnederlanders, eene voorwaarde van den bloei van onze gemeenschappelijke moedertaal”. Deze spreekbeurt werd gevolgd door een levendige discussie onder leiding van prof. dr. J. te Winkel. Deze wees b.v. op de ideale uitspraak van de a, die volgens hem in geen enkel Nederlands dialect te horen is. „Behalve in de beschaafde taal wordt de a nergens anders zuiver uitgesproken dan in het middengedeelte van Zuid-Holland en Kennemerland...” (p. 231). Er waren daarop o.a. onderbrekingen door B.J.F. Varenhorst (Den Haag,

die ook een voordracht had gehouden over De beschaafde Spreektaal in en buiten Nederland), A. Prayon van Zuylen en Hipp. Meert, die de toon zouden aangeven in de naderende polemiek over het algemeen Nederlands. Op het 29ste Congres te Brussel in 1906 leidde G. vanden Berghe (Anderlecht) in de onderafdeling IIIe Congres der Vlaamsche Tooneelmaatschappijen een uitgebreide discussie in over Eenheid en Zuiverheid van Uitspraak, waarin hij betoogde dat de toneelmaatschappijen het voorbeeld dienden te geven. Vanden Berghe „wiens zuivere taal indruk maakt” (zo staat er in het verslag), stond ter beschikking om bij de toneelverenigingen „practische wenken, veeleer lessen dan voordrachten te geven over de zuivere uitspraak der Nederlandsche taal”. A. Deswarte (Brussel) wees nog op de grote verdiensten van Ternests Uitspraakleer en bepleitte een nieuwe uitgave. Hij betoogt op p. 23 van de Handelingen (2de deel): „Een verheugend verschijnsel is de merkbaar groote ingenomenheid onzer Vlaamsche Tooneelliefhebbers met het streven naar loutering der spreektaal. De behoefte aan eenheid eener beschaafde uitspraak wordt heden diep gevoeld... Getuige het zeer lezenswaardige opstel van den Hr. L. Delpire [leraar M.O. Laken, titel: „Wat kan gedaan worden voor eenheid en zuiverheid van uitspraak?”] op dit zelfde onderwerp in de Voorlichtingen der Afdeeling van Nederl. Taal- en Letterkunde”. Deswarte maakte ook gewag van de Verhandeling over het Nut van de zuivere Uitspraak der Nederlandsche Taal van St.-L. Prenau (1903), die middelen en methoden beschrijft tot het verwerven van de beschaafde uitspraak in Zuid-Nederland. Men constateert dat vooral onderwijsmensen, meer dan taalkundigen, zich inzetten voor de reeds zo lang verbeide beschaafde omgangstaal. Op de taal- en letterkundige congressen werd het hele arsenaal van argumenten pro en contra het algemeen Nederlands naar voren gebracht. Tot afdoende maatregelen en eensgezinde opvattingen is men toch niet gekomen.

b) De zorg om het woordgebruik.

Behalve aan de spelling en de uitspraak werd reeds vroeg grote aandacht besteed aan het taalgebruik, vooral dan het woordgebruik met een al dan niet heftige bestrijding van het taalgoed dat door andersstalige invloed was aangetast. Gallicismen, dus taalgebruik onder directe Franse invloed, werden aanhoudend bestreden. De eerste taalzuiveraars dóken al spoedig op, van wie we er enkelen beknopt bespreken.

J.B. David liet in 1856 bij Van Linthout te Leuven zijn Tael- en Letterkundige Aenmerkingen verschijnen. Daarin neemt hij 36 uittreksels op uit erkende schrijvers zoals Conscience, Bormans, Zetternam, Sleenckx en voegt er in voetnoten uitgebreide letterkundig, maar ook taalkundig commentaar aan toe. In de Voorrede zegt de auteur: „Wat (onze hedendaegsche schryvers) schryven is geen zuiver Nederduitsch: hunne tael heeft vreemde plooiën...” (p. VI). „Het kwaed dat wy willen tegen gaen is hoofdzakelyk vierderlei. Vooreerst denken onze schryvers niet in hunne tael, maar in 't Fransch, hetwelk daerom in hunne voordragt overal doorstraelt, en daer noodwendig barbarismen in brengt, tot groote schade der volkstael, ja tot verbastering van het nationael gevoel, van den belgischen geest” (p. VII). In het werkje wordt

TAELEN LETTERKUNDIGE AENMERKINGEN,

DOOR

J. DAVID, PR.

Prof. aen de katholyke Hoogeschool, enz.

C'est par le respect de la langue que commencent les littératures; c'est par le mépris qu'elles s'éteignent. — LAURENTIE.

LEUVEN,

BY VANLINTHOUT EN Cie,

DRUKKERS DER HOOGESCHOOL.

—
1856.

bewust aan taalzuivering gedaan en in de alfabetische lijst vinden we al bekende gevallen als: laet ons - laten wy, langs, ergens aen houden, indruk uitoefenen, mits en vermits. In 1865 sprak J.F.J. Heremans over Gallicismen en Fransche Bastaardwoorden op het 8ste Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres te Rotterdam.

J. Muyldermans publiceerde in 1893 te Mechelen een Verzameling der meest voorkomende Moeilijkheden, Gallicismen en Germanismen in onze Taal. Bijdragen tot Taal- en Stijlzuivering. Daarin tracht hij een systematisch overzicht te geven van alle feilen, die de Vlamingen tegen het Nederlands taalgebruik begaan: „nochtans veroorloven wij ons ook de rechten van het spraakmakende deel der Zuidelijke Nederlanden voor te staan... Moet er de gouwtaal van het Zuiden uitgesloten, dan dient onze taal geen Nederlandsch maar enkel Noordnederlandsch te worden geheeten... (dat recht eischen wij ook af), want nu ook meer dan ooit trekt men in den naam der beschaving tegen ons Zuidnederlandsch taaleigen te velde, alsof de Nederlandsche taal niet meer literarisch, niet meer beschaafd zoude wezen, wanneer de gekuischte goudsteenen van onze gewestspraak er in versmolten waren. Zuidnederlandismen met de min of meer afkeurende beteekenis die er sommigen aan vasthechten, erkennen wij niet” (Voorbericht,

p. X). Hij stond dus op een duidelijk Vlaams standpunt.

J. Broeckaert stelde een Bastaardwoordenboek samen dat in 1895 door de Koninklijke Vlaamse Academie uitgegeven werd, waarin hij verklaringen en synoniemen opneemt.

H. Meert publiceerde in 1897 zijn *Distels*, Proeve van Taalzuivering te gebruiken bij het Onderwijs in de Nederlandsche Taal. Vooral na de pennetwist omstreeks 1900 verschenen een hele reeks taalzuiverende werken, die de verbreiding van het algemeen Nederlands sterk zouden bevorderen, zij het ook in een te eenzijdig puristische richting.

c) *De taalparticularisten.*

De hele taalzorg, zoals die bedreven werd met een duidelijk verlangen naar taaleenheid in spellen, schrijven en spreken met Nederland, werd niet zonder slag of stoot erkend en gevolgd. Een aantal Vlamingen wilden op het gebied van de taal de hegemonie van Holland, zoals ze steeds lieten uitkomen, niet erkennen. Ze stonden vijandig tegenover een Nederlandse taal en cultuur en streefden derhalve naar een eigen Vlaamse taal en een Vlaamse beschaving, weliswaar verwant aan die van het Noorden, maar toch apart. Die Vlamingen werden aangeduid met de term „taalparticularisten”. Voorlopers waren het door M. d’Haese in 1920 in het tijdschrift *Ruimte* (nr. 3) als „spelling-particularisten” bestempelde driemanschap Leo de Foere, Pieter Behaegel en Frans Bôn die de toon aangaven in de eerste Spellingoorlog (z. aldaar). Zij bekampten hartstochtelijk de „ketterse” en „orangistische” spelling van het Taelcongres van 1841 te Gent, die door het Koninklijk Besluit van 1 januari 1844 aanvaard werd als de spelling voor de Vlaamse vertaling van de wetten en besluiten.

Een tweede particularistische stroming ontstond omstreeks 1860 in West-Vlaanderen. Leonard L. de Bo is de grondlegger van de vooral taalkundig georiënteerde V.B. aldaar, waarvan Gezelle de algemeen erkende leider werd. Men stond de onafhankelijkheid voor van alle dialecten en wilde het Westvlaams tot schrijftaal verheffen. Het weekblad *Rond den Heerd* was in hoofdzaak hun spreekbuis, waarin De Bo en A. Duclos duchtig polemiseerden met bestrijders zoals J. David op het Nederlandsch Congres te Brugge in 1862, J. Heremans in 1863 en J. Nolet de Brauwere van Steenlandt in 1874. Naast dialectische vormen en wendingen eisten zij ook gebruiksrecht op voor „schoone woorden”, opgediept uit middeleeuwse geschriften en 16de- en 17de-eeuwse woordenboeken. Vooral Gezelle paste dit toe door zijn ongeëvenaarde poëtische zeggingskracht. Zijn dichterschap werd algemeen bewonderd en ook Noord-Nederland dweept met hem. Het particularisme vond ook aanhangers bij Brabanders, Antwerpenaars en Limburgers, zoals J. Bols en L. Lenaerts, die hun schrijftaal sterk kruiden met dialecteigenaardigheden.

In 1894 werd het Westvlaamse taalparticularisme nog bestreden door Aug. Gittée in het tijdschrift *Taal en Letteren*. Zelfs Prayon van Zuylen, zelf overtuigd voorstander van een Vlaamsgetint Nederlands, wees het particularisme nog in 1903 af in een lezing voor de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde over *De nieuwe Richting in de Vlaamsche Letterkunde*.

Een late verdediger van het Westvlaams vinden we

zeker in H. Verriest met zijn gloedvolle rede op het 27ste Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres te Kortrijk in 1902. J. Libbrecht (Lokeren), H. Abele (Gent) en M. Sabbe hadden alweer uitvoerig gesproken over de beschaafde uitspraak van het Nederlands in Zuid-Nederland. Daarop reageerde de „pastor van Ingooigem” met de volgende overduidelijke passage (Handelingen, p. 184): „Sedert drij dagen hooren wij in deze Afdeeling gedurig spreken in dezen zin : Het beschaafd algemeen Nederlandsch zou in ons onderwijs, van onder tot boven, moeten verplichtend zijn en ja, in 't Zuiden zoowel als in 't Noorden, de eenige, maatschappelijke ommegangstaal van geheel Nederland worden. Dat klinkt in onze ooren als : Het Vlaamsch deugt niet en moet buiten en weg. Daartegen kome ik een woord spreken, en zegge, hier in dit Nederlandsch Congres : Het Vlaamsch, het oude Vlaamsch van Vlaanderen moet behouden worden, moet in Nederland gangbaar zijn, en is wel de klaarste, de zuiverste vorm van de Nederlandsche taal”. Wel moest hij toegeven : „Nu, dat bekenne ik ook geern, is er onder ons volk, onder het jonger volk boven al, eene strooming Noordwaarts. Er heerscht een nood aan eenheid; eene begeerte van algemeene ommegangstaal; eene begeerte van hooger beschaafd woord. Maar een twijfel blijft : Wat zal die taal zijn ? Moet het Hollandsch zoo het is, meester zijn en alleen gangbaar ? Moet het Vlaamsch dood en weg, en aanzien worden als straattaal, als patois ?” Juist over die vraag werd reeds geruime tijd een levendige polemiek gevoerd, die o.i. beslissend zou worden voor de verdere richting van het streven naar zuiver Nederlands in Vlaanderen. Daar moeten we uitvoerig op ingaan.

3. WILLEM DE VREESE EN DE NORM VAN HET NEDERLANDS.

Tussen 1890 en 1902 werd in Vlaanderen onder enkele taalgeleerden en taalliefhebbers een epische strijd geleverd over welk algemeen Nederlands in Vlaanderen als norm zou gelden.

In 1890 begon W. de Vreese zijn studie Zuidnederlandsche Taal- en Letterkundige Wetenschap te publiceren in het Nederlandsch Museum, Tijdschrift voor Letteren, Wetenschappen en Kunst (onder redactie van o.m. J. Vercoullie en A. Prayon-van Zuylen).

Zoals De Vreese ons in Taalzuiveraar's Borstwering uit 1900 mededeelt, was hem door Vercoullie gevraagd een kritische studie te ondernemen van het werk van H. Haerynck, leraar aan het Koninklijk Atheneum te Elsene, Jan Boendale ook geheeten Jan De Clerc, zijn Leven, zijne Werken en zijn Tijd (1888). In het Nederlandsch Museum van 1890-'91 zou De Vreese Haeryncks voorstellingen en beweringen weerleggen en de inhoud punt voor punt bespreken. Doch „vooraleer den inhoud van het werk te onderzoeken wensch ik mijne aandacht aan den vorm, d.i. taal en stijl te wijden” (p. 285). De werkelijke bedoeling is spoedig duidelijk : „Dit niet alleen om te bewijzen, dat de heer Haerynck de noodige bevoegdheid tot het schrijven van een boek als het zijne mist, maar ook om er een staaltje van te geven, hoe luttel de hooggeprezen moedertaal in het Zuiden eigenlijk bekend is”. De Vreese constateert „gaarne dat zijne taal niet slechter is dan wat onze schrijvers over het algemeen te lezen geven”. We vernemen ook het standpunt dat De

Vreese inneemt. „Het is onloochenbaar dat wij Zuid-Nederlanders, onder den invloed van allerlei betreurenswaardige omstandigheden en oorzaken, waaraan tot nu toe nog zeer weinig, ja niet verholpen is, nagenoeg alle taalgevoel verloren hebben, en ik meen dat wij, zoolang die toestand voortduurt, het best doen onze taal opnieuw te leeren bij hen die ze kunnen, d.i. bij de Hollanders” (p. 286). De recensent wijdt niet minder dan 33 bladzijden aan het onderzoek van het taalgebruik van Haerynck. Hij behandelt achtereenvolgens : a) fouten tegen het geslacht, b) tegen de spelling, c) tegen de regering de congruentie en de woordvoeging, d) woorden die in het Nederlands niet bestaan b.v. voorwoord, grondsteen, bestatigen, daarstellen, schokschouderen, e) woorden met verkeerde betekenis gebruikt, f) verkeerd gebruik van voorzetsels, g) verkeerd gebruik van het voegwoord als, h) andere fouten tegen het Nederlands taaleigen, i) slechte vertalingen, j) stijlfouten, k) overdreven gebruik van omtrent.

Na dit overzicht, een echt requisitorium, besluit De Vreese : „Ik walg van eene dergelijke taal. Als men zulk een boek doorwerkt, loopt men gevaar met zijn gebreken besmet te worden en zelf een onooglijk, ondenkbaar Nederlandsch te gaan schrijven en spreken. En de man, die dit alles schreef, werd waardig gekeurd lid te worden der Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde ! Dignus, dignus est intrare...”.

Deze formulering is natuurlijk zeer scherp; er zou dan ook vroeg of laat heftig verzet oprijzen. Voor zover ik kon nagaan, heeft Haerynck zelf niet gereageerd, wat wijs was, gezien de gegrondheid van veel wat door De Vreese aangetoond was.

Eveneens in 1890 kozen een paar leden der Academie, wellicht onbewust, stelling in de kwestie : waarnaar richten wij ons taalgebruik in Vlaanderen ?

Op de zitting van 16 april 1890 hield J. Obrie een lezing over Zuiverheid van Taal, waarin een voor die tijd modern geluid in Vlaanderen te horen valt. Zijn beschouwingen kunnen we als volgt samenvatten : talrijke publicisten in dag- en weekbladen in Vlaanderen stellen het overvloedig gebruik van bastaardwoorden in Noord-Nederland aan de kaak. Dezelfde Vlaamse schrijvers zijn echter de mening toegedaan dat zijzelf keurig Nederlands schrijven, als in hun tekst geen enkel woord met een duidelijke uitheemse vorm of klank voorkomt. Alleen op de uiterlijke vorm wordt gelet : het komt er enkel op aan dat het gebruikte woord Nederlands klinkt. „Met de eigenaardige eischen, die door den geest onzer taal gesteld worden, wordt geene rekening gehouden. Zoo komt men er toe op den duur eene taal te schrijven, die voor een beschaafd Noord-Nederlander ten volle ongenietbaar is” (p. 108).

„Wat men met den naam van Nederlandsch gelieft te doopen is dikwijls niet anders dan eene gebrekige vertaling uit het Fransch in eene tot nogtoe ongenoemde wartaal” (p. 109). Wat is daarvan de oorzaak ? Dat wij niet over het fijne taalgevoel beschikken zoals de Noordnederlanders; dat wij geen algemene, beschaafde „spreektaal” bezitten. Daardoor komt het dat de Vlamingen steeds denken „in die afschuwelijke, met allerlei Fransche zegswijzen en wendingen doorspekte brabbeltaal, die zij vooral in de grote Vlaamsche steden dagelijks

te hooren krijgen". „In stede van uitsluitend tegen de taalverbastering in Noord-Nederland te ijveren, ware het zeker niet minder nuttig ook hier het „Herzie u zelve" in toepassing te brengen". J. Obrie kant zich tegen de schrijvers van letterkundige of wetenschappelijke werken in een zogenaamde gewestelijke taal. Zijn beschouwingen besluit hij met „den wensch dat eerlang eene lijst niet alleen van gallicismen en germanismen maar ook van de andere verkeerde woorden en wendingen, die onze schoone taal zoo dikwijls ontsieren, het licht moge zien".

Zijn thesis luidt dus als volgt : een zuivere taal wil niet uitsluitend zeggen een taal vrij van bastaardwoorden en vreemde woorden, dus een taal die zo veel mogelijk Nederlands klinkt, maar vooral een taal die algemeen Nederlands is, vrij van elementen die in strijd zijn met het Nederlandse taalgevoel. Deze nu vrij logische stelling was dat zeker niet in 1890. Op de vergadering van de Academie op 21 mei 1890 sprak D. Claes over Eenige Volksuitdrukkingen verdedigd en aanbevolen (Verslagen en Mededelingen, 1890 p. 128-150). Hij gaat uit van de constatering dat er in de geschriften die in zijn tijd verschijnen, veel gewestelijke woorden gebruikt worden, die in de woordenboeken niet opgenomen zijn, „en dan... legt of werpt menige lezer het schrift ter zijde omdat het in brabbeltaal geschreven is"... „Onder alle koren is kaf, voorzeker, en er worden vele uitdrukkingen geboekt, welke door 't onwetend volk uit overijling in plaats van de juiste en algemeen geldige worden gebruikt; doch daar zijn er ook eene menigte, welke door oudere schrijvers gebezigd, en onder 't volk voortlevende, in de woordenboeken of niet gemeld of als verouderd worden veroordeeld; andere, in vroegere tijden niet bestaande, maar ter gelegenheid van moderne toestanden of uitvindingen door de „spraakmakende gemeent" in het leven geroepen, worden evenmin officieel erkend, maar zien hunne plaatsen ingenomen door bastaardwoorden of lamme omschrijvingen"...

„Het wordt dus tijd, dat de Academie haar voornemen ten uitvoer brenge en tot de wettige inburgering of herinburgering besluite van die groote menigte verstoelingen" (p. 129).

Van de woorden en uitdrukkingen die Claes tot het algemeen Nederlands gepromoveerd wil zien, zijn de volgende voorbeelden typisch : rekbank (schootelrek), breusem (kruim van brood), daalkomen en andere samenstellingen (naar beneden), gezwaad (zwade, rij afgemaaid hooi), heuling (tunnel), heulenteer (vlierboom), kettel (franje), korven, korver (iem. die korven maakt), ranen (haagschool houden, spijbelen), rinnen (stremmen) enz., in het totaal een vijftigtal. Na een oproep tot de schrijvers om deze woorden waar 't pas geeft te gebruiken, besluit hij zijn pleidooi als volgt : „Er zijn in onze woordenboeken (vooral in de noord-nederlandsche) zoo menige woorden, die wij Vlamingen nooit hebben hooren, misschien nooit zien aanwenden; zullen wij er daarom tegen schermen ? Maar omdat zelfs Ten Kate of Kiliaan reeds een woord verouderd heet, of omdat het in Noord-Nederland niet meer gehoord wordt, zouden de Hollanders het daarom afkeuren, indien het bij ons springlevend is en de echtheid van zijnen nederlandschen oorsprong bewezen ? Zulks aanzien wij als onmogelijk" (p. 149-150).

De strekking is duidelijk. Laat ons het algemeen Nederlands verrijken met lokale woorden, die een beter uitdrukkingmiddel zijn dan bestaande, vooral Noordnederlandse woorden. En dit terwijl Obrie juist een taal bepleitte die minder gewestelijk was. Het lot is voor deze eerste reeks woorden ongunstig geweest, want geen enkel is in de algemeene schrijf- en spreektaal doorgedrongen. De auteur zal echter wel in eigen geschriften een aantal meer gewestelijke woorden aanwenden, om die aldus meer bekend te maken.

D. Claes deed ook aan eigenlijke taalzuivering. In 1891 verscheen bij A. Siffer te Gent zijn boekje *Gemengde Taal- en Letterkundige Aanmerkingen*. Dit boekje is volgens de schrijver bestemd voor studenten en jonge schrijvers: „moge het velen nuttig zijn en ons taal- en letterveld van onkruid helpen zuiveren!” (p. 7).

„Ik schrijf geene gewone critiek (gelijk er tegenwoordig maar al te veel geschreven wordt), welke in algemeene bewoordingen zegt, dat de taal en de stijl van een werk nog al te wenschen overlaten, en daarmee den jongen schrijver laat voortsukkelen,

GEMENGDE

TAALEN LETTERKUNDIGE

AANMERKINGEN

DOOR

D. CLAES

LEERAAR AAN 'T KONINKLIJK ATHENEUM VAN NAMEN,
BRIEFWISSELEND LID DER KONINKLIJKE VLAAMSCHER ACADEMIE,
ONDERVOÖRZITTER VAN DE ZUIDNEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ VAN TAALKUNDE.

« Gramarie is deerste sake. »

JAN BOENDALE.

GENT
DRUKKERIJ A. SIFFER,

HOOGPOORT, 52 & 54.

—
1891

dewijl het aan plaats ontbreekt om citaten te doen; neen : ik leg, waar ik kan, balsem op de wonde, na die eerst plichtmatig onderzocht, en (om martkreten te voorkomen) zoo voorzichtig en behendig als 't mogelijk was gepeild te hebben" (p. 6). Claes zal met opzet een paar gewestelijke woorden gebruiken, b.v. „Maar daarmee is de verkroeste zin nog niet gelfsch geworden" (p. 72) en „Tot groot vermaak onzer vijanden Gazette, Chronique en andere gallische schotelplaggen".

Uit het werk blijkt duidelijk de goede bedoeling van de schrijver, doch even duidelijk de zwakke wijze waarop zijn taalzuivering gebeurt. De reactie bleef niet uit. In het tijdschrift *De Toekomst* van november 1891 liet H. Meert een lang artikel, *Taalpolitie toegepast op Cato Censorius*, verschijnen als antwoord op het boekje van Claes. Zo schreef hij : „Eene strenge, verstandige taalpolitie hebben wij in Vlaanderen broodnodig. Het is een betreuenswaardig feit dat wij, die zoo hoog loopen met de nooit volprezen moedertaal, die taal, over 't algemeen, zeer weinig kennen, ze afschuwelijk spreken en zoo slordig mogelijk schrijven"... „op ons taalveld tieren de distels dat het een aard heeft. Onkruid tiert welig, is moeilijk uit te roeien"... „Hij weze dan welkom onder ons, de waakzame, schrandere hovenier, die niet vreest zijn vel aan een distel te schrammen, om er den tuin van te zuiveren..." (p. 385).

„Hoe graag zouden wij in... Claes... den waakzamen hovenier begroeten ! Hij schreef een werkje waarin hij wat aan de ons zoo noodige taalpolitie doet. Hoe graag ! Want bij die verzuchting zal het moeten blijven. Niet dat de taalpolitie van den Heer Claes niet degelijk is; niet dat al zijne aanmerkingen niet gegrond zijn; maar taalpolitie is een gevaarlijk ding"... „Want zoozeer zijn eigenlijke taalpolitie te vertrouwen is, zóó weinig is dit zijn eigen proza. Dit wil ik in de volgende bladzijden aantonen, niet om dien waarden Heer te vernederen en te doen blozen, maar om mijn gezegde van boven te staven, dat er zoo weinigen zijn in Zuid-Nederland, die de zoo gevierde moedertaal kennen... (p. 386)... wel om het stichten van eenig nut op 't gebied der taalzuivering. Ik pas taalpolitie toe op een taalpolitiecommissaris..."

„Ettelijken zullen wellicht spreken van purisme; ik schrab dit uit mijn woordenboek; eene zaak is goed of... ze deugt niet; er is goed en er is slecht Nederlandsch; geen Nederlandsch van tweede klas; geen middelweg". Het gehele artikel is scherp en hoekig. Een belangrijk twistpunt blijft de benaming van onze taal : Nederlands of Vlaams. Claes verdedigt Vlaams, Meert Nederlands. „Vlaamsch is en blijft dus onzin. Hier valt noch te schipperen, noch te halveeren : Nederlandsch is de wetenschappelijke benaming" (p. 388). In de rubriek „verkeerde uitdrukkingen" vinden we reeds opmerkingen over kwesties die in de latere taalzuivering herhaaldelijk te berde gebracht zullen worden : aan iets houden (tenir à quelque chose), in 't oog springen, aardig, verkoud, onderhavig, geraadzaam. Natuurlijk worden de woorden schotelplagge, verkroest en gelfsch met welgevallen aangehaald.

Meert besluit : „Ondertussen hebben zich de taalfouten, echte woekerplanten, vermenigvuldigd en worden thans, onbewust, door iedereen begaan. Voorshands zullen degenen, die zich met taalpolitie willen bezighouden, voor langen tijd werk te over

hebben. Ik heb hier de hand aan den arbeid gelegd; immers, ik heb plan dat zoo wat op breede schaal te doen, om te toonen hoeverre de kennis der nooit volprezen moedertaal hier te lande reikt; zoo het besef wakker te maken, dat die kennis veel te wenschen overlaat, en tot nauwgezette studie aan te sporen, opdat van lieverlede de meest ergerlijke fouten uit al onze geschriften verdwijnen". Deze heftige reactie van Meert is de start tot een hoog oplopende polemiek.

In het februarinumnummer van *De Toekomst* van 1892 (p. 51-74) vinden we van de hand van D. Claes een Antwoord aan Meert, getiteld: *Taalpolitie toegepast op Cato Schabletter*. Claes bijt hierin fel van zich af. Hij verdedigt de benaming Vlaams; hij verdedigt en gebruikt de gewraakte uitdrukkingen ik houd er aan, in 't oog springen, ik trek de aandacht op; hij haalt bewijzen aan voor geraadzaam; verdedigt de spelling peerd, hert voor paard, hart enz. Daarbij gaat hij ook tot de aanval over en kritiseert de vorm van Meerts opmerkingen. Zo lezen we: „Ge spreekt op eene afdoende wijze, gelijk iemand die alles zou doorgrond hebben en ge slaat er, och arme! gedurig neffens" (p. 73). „Moget gij hiermede van uwe flandrophobie genezen zijn, en al die sukkelaars van vlaamsche schrijvers voortaan ongemoeid laten... Hiermee laat ik u los en Gode bevolen" (p. 74).

Nu zal de twist hoog oplaaien. In *De Toekomst* van 1892 (p. 149-162 en 181-192) repliceert H. Meert in een artikel: *Cato Censorius* komt in beroep. Een formulering van de principes daarin: „Vooraleer we echter daartoe overgaan, moet ik het standpunt doen kennen, waarop ik mij geplaatst heb, om deze *Taalpolitie* te schrijven... Hoe moeten we onze taal schrijven? Ik antwoord: zooals de uitstekende Noordnederlandsche schrijvers; daarbij rekening houdende met den arbeid, door de meest bevoegde taalrechters ter zuivering van de taal verricht" (p. 182).

D. Claes stuurde een tweede antwoord aan Meert, getiteld *Waar Cato Schabletter zijne vingers verbrandt* (29 april 1892 en verschenen in *De Toekomst*, 7 blz.); een derde antwoord werd onder de titel *Waar Cato Schabletters „standpunt" instort*, gedateerd 1 juni 1892 eveneens in *De Toekomst* gepubliceerd (18 blz.). In dit stuk vinden we een tweetal principiële uitlatingen:

1) „dus tronen onze modellen in Noord-Nederland alleen! Onze uitdrukkingen en wendingen, hoe echt nederlandsch in hunnen oorsprong, hoe springlevend in den mond van ons volk en in de pen van onze schrijvers, zijn af te keuren en worden veroordeeld, zoodra zij bij de noordnederlandsche schrijvers niet meer gebruikt worden!" (p. 5)

2) „Wat mij in uw standpunt het meest tegen 't hoofd springt is dat gij noch de zuidnederlandsche schrijvers noch het zuidnederlandsch taaleigen in rekening laat komen, waar het uitdrukkingen en wendingen en geslachten geldt! Waar wilt ge dan met ons naar toe? Is onze taal dan onze taal niet meer, zoowel als der Noord-Nederlanden? Maar wat wind ik mij zelve op! Gij hebt hier immers de Noord-Nederlanders zelve tegen u!" (p. 8).

In *De Toekomst* was daarmee de polemiek afgelopen; ze werd nog voortgezet in andere tijdschriften, zoals in de *Nieuwe School- en Letterbode* (1890-'92), maar was ontaard in een regelrechte scheldpartij.

J. Obrie had in 1890 de wens uitgedrukt dat een lijst van gallicismen en germanismen en andere verkeerde woorden en wendingen het licht zou zien. De Koninklijke Vlaamse Academie nam in 1894 het initiatief en de vierde prijsvraag luidde: Men vraagt eene volledige lijst van de huidige in onze taal meest voorkomende gallicismen, met aanduiding van de zuiver Nederlandsche woordschikkingen of uitdrukkingen. De verslaggevers waren Th. Coopman, J. Broeckaert en J. Obrie. Uit hun verslagen blijkt dat er twee lijsten, of beter verhandelingen, binnengekomen waren. Het eerste werk was, zoals later bekendgemaakt zou worden, van W. de Vreese (ca. 236 blz.) en het tweede van H. Meert, ruim 300 blz. groot. De verslagen zijn uitermate leerrijk.

Th. Coopman schrijft b.v.: „Als inleiding tot verdere lofspraak zij gezegd, dat de twee verhandelingen, bij de lezing, eene alles behalve streelede gedachte in mij hebben verwekt; veeleer iets, dat zweemt naar onrust en onlust”. „Staroogend las en herlas ik die twee opengelegde zondenregisters en herdacht vaak met weemoed, erkentelijkheid en berouw tevens, Jonckbloet, Koenen, Van Dale, M. de Vries en andere tegen gallicismen edelmoe-dige waarschuwers van over den Dijk” (Verslagen en Mededelingen van de Academie, 1894, p. 90-91); „... zijn werk (nl. dat van De Vreese) moet de aandacht wekken, omdat de moedige schrijver eene bonte verzameling woekerplanten aan den dag heeft gebracht, meestal gegaard in den tuin van corypheeën van het Zuidnederlandsch zangeren-koor. Zijne critiek is niet alleen afbrekend maar ook opbouwend. Naast de aanwijzing der fout... (met vermelding van de bron) geeft hij de zuivere Nederlandsche uitdrukking op...”.

Toon en trant zijn kalm en waardig en het is zeker waar dat de schrijver blijkbaar „de grondbegin-selen der nieuwere taalwetenschap huldigt” (p. 95). Naar aanleiding van de bespreking aanbevolen brief (aangetekende brief) merkt Coopman op: „Volgens mijne bescheiden meening mocht ik de gelegenheid niet laten voorbijgaan om mijnen taalbroeders uit het Zuiden nogmaals op het hart te drukken 1° dat sommige hunner woorden niet slecht zijn, omdat zij in het Noorden niet of niet meer gebruikt worden; 2° dat zekere Nederland-sche woorden omdat zij - zooals mijne West-Vlaam-sche vrienden zeggen - de weersplete schijnen van Fransche, toch geen gallicismen zijn en 3° dat eenheid van taal een heel mooie zaak is, maar, in het belang van beide partijen, alleen eervol en duurzaam wezen kan, als Noord en Zuid het voor redelijk en waar houden, dat wel begrepen leer-plicht de dubbele bediedenis heeft van „geven en nemen” (p. 106).

Het werk van Meert heeft, in tegenstelling met dat van W. de Vreese, ook zijn voorbeelden gehaald uit de taal der dag- en weekbladen, tijdschriften en officiële uitgaven, ook uit gebrekkige vertalingen „Geen wonder - zegt Coopman - dat Schr. hekelig en stekelig wordt; sommige letteroefenaars sma-lend toespreekt; anderen uitjouwt en weer anderen - wellicht ter vergoelijking en verzachting van zijne zenuwaandoening - het wierookvat op den neus stuksmijt; met één woord, dingen doet en schrijft, die misschien niet ongepast zijn, maar in een ern-stig wetenschappelijk werk niet te pas komen. Hij werpe al dien rommel over boord...” (p. 116-

117). Coopman besluit zijn verslag van 31 maart 1894 aldus: „nr. 1 en nr. 2 leverden goed werk, dat veel kwaads zal verhelpen, in Noord en Zuid zal besproken, geprezen en wellicht een beetje beknibbeld in elk geval door ruimer bespreking gezuiverd en gehard worden” (p. 129).

Hij bepleit bekroning van beide werken, met als gevolg publikatie en bewerking en voltooiing.

Nog voordat de Academie de uitgave zou aanvaarden, publiceerde H. Meert in 1897 bij J. Lebègue te Brussel heel wat materiaal uit zijn prijsvraagantwoord in Distels, Proeve van Taalzuivering te gebruiken bij het onderwijs in de Nederlandsche Taal, door de Koninklijke Academie van België met een De Keyn-prijs bekroond. H. Meert heeft met dit werkje getracht een systematisch overzicht te geven van de Zuidnederlandse taalfouten. „Het is niet de eerste proeve van taalzuivering. Er zijn wel meer verzamelingen van Taal- en letterkundige Aanmerkingen verschenen; maar deze zijn allesbehalve volledig; andere, die het meer zijn, onderscheiden zich dan weer door ergerlijk particularisme. Volledig is dit werkje ook niet; een werk over Zuidnederlandsche taalpolitie, dat naar volledigheid streven zou, zou tot een zeer dik boek uitdijen” (inleiding, p. IV). Daaruit blijkt duidelijk zijn groot pessimisme.

DISTELS

PROEVE VAN TAALZUIVERING

TE GEBRUIKEN BIJ HET ONDERWIJS

IN

DE NEDERLANDSCHE TAAL

DOOR

H. MEERT

LEERAAR AAN HET KONINKLIJK ATHENEUM, GENT

DOOR DE KONINKLIJKE ACADEMIE VAN BELGIË MET EEN « PRIJS DE KEYN » BEKROOND

BRUSSEL

J. LEBÈGUE EN C^o, BOEKHANDELAARS-UITGEVERS

46, MAGDALENASTRAAT, 46

—
1897

GALLICISMEN

IN HET

ZUIDNEDERLANDSCH

Proeve van Taalzuivering

DOOR

WILLEM DE VREESE

Door de Koninklijke Vlaamsche Academie met goud bekroond.

GENT

A. SIFFER

Drukker der Koninklijke Vlaamsche Academie

1899

1899 is het grote jaar in de taalzuivering of, met een uitdrukking uit die tijd, de taalpolitie in Vlaanderen geweest.

Als uitgave van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde verscheen in dat jaar bij A. Siffer te Gent *Galicismen in het Zuidnederlandsch. Proeve van Taalzuivering* door Willem de Vreese, een boek van meer dan 700 blz., en verscheen bij dezelfde uitgever ook het eerste stuk (100 blz.) van *Onkruid onder de Tarwe* door H. Meert. Hier hebben we de publikatie van de uitgewerkte prijsvraagantwoorden uit 1894 van beide schrijvers. Elke studie begint met een uitvoerige inleiding, „waarin de grondbeginselen, waarvan het (werk) uitgaat en waarop het steunt, zijn uiteengezet”.

Een eerste deeltje van de inleiding van De Vreese werd reeds in januari 1894 geschreven. Nu in 1899 meent hij er goed aan te doen op een aantal behandelde punten uitvoerig in te gaan.

Uit het feit dat de Academie een prijsvraag had uitgeschreven meende De Vreese te mogen opmaken dat er inzake gallicismen gezonder begrippen begonnen te heersen. „Maar die optimistische gevolgtrekking was wat voorbarig, zooals genoeg gebleken is. Want sedert werd niet alleen de juistheid der uitgesproken critiek nog weer ontkend - ofschoon zonder verder bewijs -, maar ook haar recht van bestaan en zelfs de goede trouw harer

woordvoerders werden in twijfel getrokken" (p. XV).

Galicismen voorkomende in nieuwsbladen en officiële stukken werden slechts zelden opgenomen. Deze ook te betrekken in het onderzoek „schijnt (Schr.) nog steeds meer dan twijfelachtig toe, of het wel de moeite zou loonen" (p. XVII), vooral omdat hij in deze taalkring nog geen spoedige verbetering ziet. Omdat het boek niet de geschiedenis van de gallicismen op het oog heeft, „zijn... voor eens en altijd buitengesloten, die gallicismen, die thans niet meer voorkomen" (p. XIX). Er is een soort van gallicismen, „dat in een werk als dit bijna niet kan behandeld worden, nl. de tallooze zinnen die bij al onze schrijvers voorkomen, die niet te verbeteren zijn door een woord of desnoods eene heele uitdrukking te vervangen, maar die in hun geheel fout zijn, omdat men zich in onze taal zoo niet uitdrukt, omdat het m.a.w. Fransche zinnen zijn met Nederlandsche klanken" (p. XXII). In het geheel niet behandeld zijn wat men zou kunnen noemen de gallicismen in de klankleer, waarmee die in de spelling nauw samenhangen. De wel behandelde gallicismen zijn ingedeeld in twee grote afdelingen: gallicismen in de woordenschat en gallicismen in de zinsbouw.

Het opgeven der zuiver Nederlandse uitdrukkingen en vormen geschiedt uiterst beknopt. „Vele der zuivere Nederlandsche uitdrukkingen schijnen op het eerste gezicht wat vreemd en stijf, maar dit heeft geene andere oorzaak dan dat men er niet aan gewend is ze te gebruiken. Er zullen waarschijnlijk zelfs nog menschen gevonden worden, die sommige dier uitdrukkingen zullen afkeuren met den uitroep: „maar dat is Hollandsch". Doch het is niet noodig daarbij stil te staan: het verstandigste zal wel zijn die meening met hare verdedigers te laten uitsterven" (p. XXVII-XXVIII).

De voorbeelden, waarin de gewraakte woorden en uitdrukkingen voorkomen, zijn overvloedig en hun herkomst is met de meeste nauwgezetheid, dus met vermelding van de naam van de schrijver, vermeld, en deze schrijvers behoren bijna uitsluitend tot de toen levende generatie, juist om te bewijzen dat de fouten door „dit geslacht" worden gemaakt.

W. de Vreese spreekt ook over de beweging tot taalzuivering. „Dit werk zal het bewijs leveren van de waarheid der bewering, dat de hooggeprezen moedertaal in Zuid-Nederland al heel weinig bekend is, dat onze schrijvers nagenoeg alle taalgevoel ontbreekt. Men heeft die waarheid betwijfeld, ja ontkend, en op hoogen toon het bewijs gevorderd... Lees en oordeel. Maar hoezeer ik er ook op gesteld ben, dat het iedereen duidelijk worde dat de taalzuiveraars niet klakkeloos hebben beweerd wat ze niet konden verantwoorden - fouten aanwijzen is slechts middel; het doel zelf, blijkende uit de nadere verklaring van den titel, Proeve van Taalzuivering, is: het aankomende geslacht waarschuwen en trachten te vrijwaren tegen de fouten, waarvan het nu levende en verdwijnende zich niet heeft kunnen ontdoen. Niet op het middel dus, maar op het doel moet het volle licht en de volle nadruk vallen!" (p. XXXIV-V).

Zijn raad luidt: „Laat ons bij de Noordnederlanders ter schole gaan", „dat beteekent: eenmaal toegegeven dat wij, Zuidnederlanders, ten gevolge van allerlei oorzaken, eene taal zijn gaan schrij-

ven... waarvan veel bestanddeelen aan het Fransch zijn ontleend; dat wij daarenboven nog nauwelijks het besef van dit feit hebben, wat wil zeggen, dat wij ons taalgevoel grootendeels verloren hebben; - zoo moeten we naar middelen omzien om aan dien toestand een einde te maken; er moet overeenstemming heerschen tusschen onze woorden en onze daden; het moet onze hoogste eerezucht zijn, onze taal zuiver te kunnen spreken en schrijven. Derhalve moeten wij in de allereerste plaats trachten ons taalgevoel weer te krijgen, dat onomschrijfbaar besef, waardoor men uit zichzelf leert gevoelen, wat goed en wat niet goed Nederlandsch is; in de tweede plaats moeten wij, maar vooral zij, die de pen zullen hanteeren, dit taalgevoel door opzettelijke studie verder ontwikkelen tot taalbegrip of taalinzicht. En hoe zouden wij dat beter kunnen doen, dan door het een als het ander om zoo te zeggen af te vragen van hen, die het nog hebben, de Noordnederlanders" (p. XLI).

„Laten we dus in de eerste plaats veel meer Noordnederlandsch lezen dan we plegen te doen : Onze omgang met Noordnederlanders zal begrijpelijker wijze altijd beperkt blijven, maar door eigen oefening kan men veel doen om de gesproken taal zoo naar klank als naar vorm te verbeteren... Waar kan de Zuidnederlander beter zijn taalgevoel scherper en zijn taalinzicht verdiepen dan in het Woordenboek, dat niet alleen de algemeene, hedendaagsche schrijftaal behandelt, maar ook de voornaamste eigenaardigheden der gouwspraken uit vroeger en later tijd naar vermogen vermeldt en toelicht?" (p. XLVII).

Ten slotte een scherpe veroordeling : „Het verschil tusschen Noord- en Zuidnederlandsch is een verschil in topografische en chronologische ontwikkeling, zooals men dat in alle talen en in alle landen aantreft. Maar als alleen deze laatste voorstelling de ware is, zoo blijft er geen andere keus over dan alle afwijkingen, die in onze schrijftaal voorkomen en door het volksgebruik niet worden gesteund, voor fouten tegen het Nederlandsch te verklaren, en een groot deel van de Zuidnederlandsche letterkunde van dezen tijd, hoe frisch, hoe krachtig ook, van het standpunt van het Nederlandsch als eene doorlopende caco-graphie te beschouwen" (p. LIII).

Tijdens de vergadering van 2 augustus 1899 las Prayon-van Zuylen naar aanleiding van De Vreeses werk een opstel, getiteld Over Taalpolitie (Verslagen en Mededelingen van de Academie, 1899, p. 278-312). Hij zet zijn betoog reeds vrij scherp in : „want moed is er noodig om de geheele Vlaamsche letterkunde over den hekel te halen, en een aantal schrijvers van naam, waaronder velen, die bij ons volk zeer hoog staan aangeschreven, onbarmhartig uit te kleeden en voor eenen hoop onwetende „taalbedevers" uit te maken... Van ganscher harte wil ik dus hulde brengen aan de verdiensten van ons geacht medelid, maar het spijt me tevens te moeten verklaren dat ik noch met zijne stelling, noch met de wijze waarop hij dezelve verdedigt vrede kan hebben, daar beiden in strijd zijn met de eischen der logica en niet minder met de bestaande feiten... Dr. De Vreese's stelling, in weinige woorden samengevat, komt hierop neer : Wiè gallicismen gebruikt, bewijst ipso facto dat hij het taalgevoel derft en bijgevolg de taal zelve niet kent; alle Vlaamsche schrijvers,

de beste niet uitgezonderd, gebruiken gallicismen : dus is er geen enkele, die het Nederlandsch wezenlijk machtig is" (p. 278).

Het standpunt van Prayon-van Zuylen is eng Zuidnederlands. De Vreese breidt volgens Prayon het begrip gallicisme te zeer uit, als hij ook de uitspraak daarbij betreft. De uitdrukking „Dat zegt men niet", die De Vreese gebruikte bij de beoordeling of een uitdrukking slecht was, vat Prayon op als „Dat zegt men in Holland niet". „Te vergeefs immers zoudt gij hem doen opmerken dat het woord in Vlaamsch-België burgerrecht heeft verkregen en alhier sedert lang algemeen wordt gebruikt. C'est du Nord aujourd'hui que nous vient la lumière" (p. 290). Ook de Noordnederlanders zijn grote „taalbedervers" wegens het gebruik van de vele bastaardwoorden : „Mijne voornaamste grief geldt de stelselmatige vermindering der taal, welke sedert meer dan een halve eeuw in Holland wordt bedreven en misschien wel onder den invloed der aldaar heerschende anti-Duitsche stemming, het Germaansche karakter van het Nederlandsch hoe langer hoe meer verzwakt en van lieverlede onze heerlijke moederspraak tot eene wanstaltige nabootsing van het Engelsch zal verlagen. De eerste stap in die richting was het weglaten der buigingsuitgangen en de noodzakelijk daarop volgende verwarring der geslachten en der naamvallen. Dàt ziet men reeds in Holland" (p. 294).

Het woord is eruit : de afkappingswoede (met de daaropvolgende verwarring inzake geslacht, nl. genus, en naamvallen) is een stevige doorn in 't oog. In zijn detailbespreking tracht hij aan te tonen dat De Vreese te ver gaat : een kroongetuige, „het lekkerste beetje", is het geval „postkaart". Op de septemberzitting 1899 las Prayon nog een Naschrift op Taalpolitie (p. 357-367), waarin hij vooral reageerde op de uitdrukking „doorlopende cacographie", toegepast op de Vlaamse letterkunde. Deze kritiek van Prayon zou niet in goede aarde vallen. In 1900 verscheen het antwoord van W. de Vreese, getiteld Taalzuiveraar's Borstwering, een verhandeling van niet minder dan 259 bladzijden (Verslagen en Mededelingen van de Academie, 1899), een uitvoerige en vaak heftige verdediging van zijn groot werk. Als polemisch geschrift is het meesterlijk en systematisch. Ook aparte gevallen krijgen een grondige beurt, zoals postkaart / briefkaart (p. 58-73), stafhouder, cursief / italiaak(en), een zaak pleiten, de regerende standen.

„Ingenomen met Holland, ja, dat bèn ik; en ik zou niet durven beweren dat er nu en dan niet wat chauvinisme doorheen loopt. Maar blind en dwaas! neen dat niet, zooals alles wat voorafgaat duidelijk bewijst. Ik zal niet zeggen dat er in mijn ingenomenheid met Holland niets onberedeneerds is, maar voor het grootste gedeelte is ze toch een gevolg van beredeneering... Ik zie alleen heil in een nauwe aansluiting bij het zoogenaamde Hollandsch. Liever mijne zelfstandigheid verloren onder den invloed van het N. dan onder dien van het Z., liever Hollandsch dan Fransch. Dat is mijne manier om flamingant te zijn" (p. 105-106).

A. Prayon-van Zuylen zou echter ook niet zwijgen en schreef „een laatste woord tot W. De Vreese", getiteld Taalzuiveraar's Borstwering afgeweerd en weggeborsteld (Verslagen en Mededelingen van de Academie, 1900).

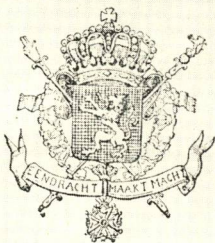
ONKRUID

ONDER

DE TARWE

DOOR

H. MEERT

GENT

A. SIFFER

Drukker der Koninklijke Vlaamsche Academie

1899

In een voetnoot op p. 98 wordt ook H. Meerts werk vermeld : „Zelfs op het gebied der Taalpolitie is de houding van de Hr. Meert verreweg zoo aanstootelijk niet als die van Dr. De Vreese. Men vergelijke de voorrede van Onkruid onder de Tarwe met die van Gallicismen. Niet alleen is zij veel korter, in alle opzichten beter opgesteld en meer to the point, maar de toon ervan is minder orakelachtig minder kwetsend en tevens minder subjectief”.

De inleiding van Meerts Onkruid onder de Tarwe is alweer zeer belangrijk. Een eerste heelmiddel voor de slechte toestand van het Nederlands in Vlaams-België is het bestaan van een degelijk onderwijs in het Nederlands. „Men mag verzekerd wezen, dat de meeste leeraars en leeraren 't Nederlandsch, de taal die ze onderwijzen moeten, slechts zeer gebrekkig kennen. Een tweede iets, dat een gebrekkig onderwijs eenigszins zou te gemoet komen, een vaste algemeene beschaafde omgangstaal, is bij ons volstrekt onbekend”. „Toch blijft het wenschelijk, dat we die moedertaal, waar we zoo hoog mee loopen, zuiver zouden leren spreken en schrijven.

Hoe zullen we dat doen? Het ligt voor de hand: laten we in de leer gaan bij hen, die zelf de meest ontwikkelde, de zuiverste taal schrijven, namelijk bij de Noordnederlanders. O, ik weet, dat dit bij sommige personen, om andere dan taalkundige redenen, geen instemming zal vinden! Anderen kunnen zelfs wijzen op schaduwzijden van het Nederlandsch, zooals het door sommige Hollandsche schrijvers geschreven wordt... Want zelfs zij, die het meest ophebben met het particularistische in de taal, die het meest vasthouden aan het locale, kunnen hun taal niet zuiveren dan door ze te toetsen aan 't Nederlandsch, zooals het in 't Noorden geschreven en gesproken wordt" (p. 19). „Is de eenheid mogelijk? Zeer stellig. In Noord-Nederland bestaat ze volkomen. Ze ligt ook in ons bereik, als we maar willen berusten in het feit, dat in de vorming van iedere beschaafde taal een dialect steeds de voorrang heeft, en maar willen inzien, dat eenheid anders onmogelijk wordt; houden we dan rekening met het Noordnederlandsch taaleigen, dan krijgt de volkomen eenheid dra haar beslag. Ongelukkig heerscht in het Zuiden hier en daar een particularistische geest, die het bereiken van de gewenschte eenheid in den weg staat" (p. 22). „Om dit te verantwoorden beroepen ze zich op het recht van het Zuidnederlandsch om 't zijne bij te dragen tot den algemeenen Nederlandschen taalschat. Dat recht wordt niet geloochend; maar 't hangt er van af hoe men het opvat. Hier is veel misverstand in 't spel. Bewuste schrijvers schijnen uit te gaan van de stelling, dat het Nederlandsch nóg moet gevormd worden... Moest het Nederlandsch nóg gevormd worden, dan zou het recht van het Zuiden onbeperkt bestaan. Maar een dergelijke stelling is volkomen valsch. Het Nederlandsch moet niet meer „worden"; na een lange historische ontwikkeling bestaat het thans als vaste, moderne taal, ten volle toegerust om gelijken tred te houden met den voortgang van de beschaving" (p. 23).

H. Meert vat taalzuivering op als volgt: „Men mag niet iets voor fout verklaren, wanneer men daarbij alleen te rade gaat met zijn eigen gevoel" (p. 34). „Eerst dan wordt iets fout, wanneer het bepaald tegen het algemeen gebruik aandruischt, wanneer het aan den vreemde ontleend, eigen goed verdringt,... Daarom steunt deze taalpolitie op de studie van de feiten aan de een en de ander zijde. Dit is noodzakelijk; stel u niet tevreden met den raad te geven: zeg dit niet. Bewijs eerst, dat een verkeerde uitdrukking wél gebezigd wordt en haal daarom bewijsplaatsen aan; anders blijft men u wantrouwen, en te recht" (p. 35). „Moge nu mijn arbeid, een lang niet altijd verkwikkelijk werk, iets bijdragen tot het zuiveren van onzen akker, die zoo vol onkruid staat, dat er eens terdege mag gewied worden!" (p. 37).

Het gedeelte dat in 1899 verschenen is, gaat over spelling (p. 39-72), verbuiging (p. 73-97) en het begin van meervoud (p. 98-100). Waarom is de uitgave niet voortgezet? Tijdens de zitting van 27 september 1899 van de Academie las D. Claes een opstel voor, De Onkruidkunde van H. Meert gewikt en gewogen (Verslagen en Mededelingen van de Academie, 1899, p. 384-519), een echt verweerschrift. De toon blijkt reeds uit de eerste bladzijden: „Gaaf de Academie nu de Meertsche Catoenaden, welke voor 't grootste gedeelte door mij en anderen weerlegd zijn, onder hare bescher-

ming nemen en zelve haar eigen onlangs geveld vonnis over de Kollwijnspeeling te niet doen? Gaat zij aan neuswijze uitspraken haar zegel hechten, appels voor citroenen helpen verkoopen, zich in België impopulair, zich in Holland bespottelijk maken?" „Maar hoe zijn die 100 blz. Onkruid zoo ongemerkt kunnen doorslibberen? Heeft er niemand dat handschrift aandachtig gelezen? Niemand de drukproeven nagezien? Ik twijfel en heb daar reden toe! Anders zou ik niet begrijpen hoe zoo een smaadschrift als de Inleiding onder de bescherming der Academie de wereld wordt ingezonden „ten gebruike bij het onderwijs in het Nederlandsch" (p. 7-8). D. Claes vraagt formeel dat het handschrift aan een nieuw en streng onderzoek zou worden onderworpen. „Zoo er dan besloten wordt het werk voort uit te geven, vraag ik nog de wijziging van de 100 eerste blz. en vooral van de Inleiding" (p. 14).

In een Naschrift gaat Claes nog verder. Na een aandachtig onderzoek van Distels door H. Meert en vergelijking met Onkruid, bleek: „De doove Distels en het distelachtige Onkruid onder de Tarwe zijn hetzelfde werk in eene verschilligen vorm" (p. 136). „Het werk is dus, buiten de Academie, maar volgens de zienswijze harer Commissie verbeterd, in 't licht verschenen; bijgevolg ware eene andere uitgaaf overbodig" (p. 140).

Het boek werd dan ook niet verder uitgegeven. We hebben een idee van het hele werk door een uitgave, bezorgd door C.H. Peeters in 1941, overwegend naar het oorspronkelijke handschrift, doch enigszins bijgewerkt door Peeters.

We hebben slechts de voornaamste getuigen in deze strijd aangehaald. Nog anderen hebben daaraan deelgenomen, zoals L. Scharpé en J. Muyltermans. Ook enkele ondergeschikte kwesties kunnen in het licht van deze polemieken beter begrepen worden, zoals het onthaal van de spelling-Kollwijn, de houding van Zuid-Nederland tegenover het verschijnende Woordenboek der Nederlandse Taal (WNT).

Resumeren we nogmaals de standpunten:

1° Het Nederlands in België, of liever het Vlaams bevat ondanks de overvloed aan gallicismen nog veel goed Nederlands, dat in het Noorden niet meer wordt gebruikt, zelfs niet in de schrijftaal. Laten we dit taalgoed weer bekend maken door het zowel te schrijven als te spreken; ook eisen we een plaats op voor dit Nederlands in de woordenboeken en in het WNT. De gallicismenjagers gaan veel te ver, als ze in de hele Vlaamse letterkunde slechts een verzameling schrijvers die hun taal niet kennen, dus taalbedervers, zien.

2° Het in België gebruikte Nederlands is die naam onwaardig, het is gewestelijk, het is Vlaams. De meeste Nederlandssprekenden en -schrijvenden ontberen volkomen het taalgevoel voor het goede Nederlands. Laten zij het opnieuw leren van die Nederlandssprekenden, die het nog hebben, de Noordnederlanders. Laten zij bij hen in de leer gaan! Niet om hun fouten te leren, b.v. hun overdreven, echter oppervlakkig, gebruik van bastaardwoorden, maar om het goede te leren uit het Nederlands dat daar bestaat als volwaardige taal en dat niet meer gevormd dient te worden. Eenheid van taal in Noord en Zuid is noodzakelijk, d.w.z. vóór alles eenheid van bouw, syntaxis, ook uitspraak, veeleer dan eenheid van woordenschat.

De tweede stelling werd herhaaldelijk verkeerd begrepen door de eerste partij. Aansluiten bij Noord-Nederland hebben zij als te absoluut ervaren, zij spraken van flandrofobie of van Hollandomanie.

De tweede partij, en dan vooral bij monde van W. de Vreese, heeft echter wel oog gehad voor het opnemen van Zuidnederlands taalgoed. De Vreese neemt een vrij modern standpunt in, als hij zegt dat de toekomst zal uitwijzen, of de spraakmakende gemeente een of ander gallicisme zal opnemen in haar gebruik of niet.

Heeft deze pennestrijd thans nog betekenis? We menen dat het juist door die strijd is dat de ogen van de taalminnende Vlamingen zijn opengegaan. Deze polemiek heeft het alternatief opgelost ten voordele van aansluiting bij het taalgebruik in Noord-Nederland. De tijd werkte in het voordeel van het tweede standpunt en stelde vooral W. de Vreese in het gelijk. Zijn genuanceerde principes zijn voor het grootste gedeelte nog de basis van het huidige streven naar een verzorgde schrijf- en spreektaal, het tweede doel van elke actie voor het algemeen Nederlands in Vlaanderen.

Dat betekent toch weer niet dat de strijd volledig was gestaakt. Er zouden in de periode na De Vreese nog vaak botsingen ontstaan tussen het Noordnederlands taaleigen en het Zuidnederlands taalgevoel.

4. TAALZORG NA 1910.

De periode na 1910 kunnen we bestempelen als de tijdsspanne waarin de taalzorg in Zuid-Nederland werd georganiseerd.

a) *Verenigingen.*

Een eerste vorm van die taalzorg zijn de verenigingen, speciaal opgericht ter bevordering van de kennis van de beschaafde Nederlandse omgangstaal. Te Antwerpen ontstond op 14 juni 1913 de Vereeniging voor Beschaafde Nederlandsche Uitspraak (z. Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal). Al spoedig werd een driemaandelijks orgaan gepubliceerd, Mededeelingen, ons wapenhuis en archief. Het eerste nummer verscheen in november 1913 en bevat een uitvoerig artikel Ons Standpunt (p. 2-11). Daarin grijpt men terug naar Ternest en wijst op diens beperking. „Niet alleen zijn de etymologische en andere beschouwingen, waaruit volgens hem het erkende betere logisch voortvloeit onhoudbaar; ook voor allerlei particularisme wordt zodoende de deur opengezet... Onze vereeniging staat op een radicaler standpunt. Uit ons... manifest heeft men gezien dat zij regelrecht aanstuurt op de uitspraak die in Noordnederlandsche beschaafde kringen gangbaar is. Het gaat er dus niet zoozeer om, zuiverder te gaan spreken, als wel om te gaan spreken zooals beschaafde lieden dat doen in Nederland... De norm voor onze algemeene uitspraak zoeken wij, Zuidnederlanders, dus in het Noorden van ons Taalgebied” (p. 4). De nadruk werd alsnog gelegd op de uitspraak. Een jaar na de stichting telde de vereniging ruim 1300 leden. Door de Eerste Wereldoorlog werd haar activiteit afgebroken. Pas eind 1932 werd, alweer te Antwerpen, een nieuwe vereniging opgericht met als naam Vereeniging voor Beschaafde Omgangstaal (VBO). Bewust werd hier niet de nadruk gelegd op uitspraak alleen, maar werd de grootste aandacht besteed aan het woordgebruik en de syntaxis. Ze gaf o.m. een

NU NOG

TIJDSCHRIFT TER BEVORDERING
VAN HET A.B. IN ZUID-NEDERLAND

ORGAAN VAN DE VERENIGING
VOOR BESCHAAFDE OMGANGSTAAL

ONDER REDAKTIE VAN

WILLEM PEE

J. LEENEN

R. BASSEZ, redaktiesekretaris

EERSTE JAARGANG

Nr 1. Maart 1951

INHOUD

<i>Bij ons eerste nummer</i>	1
<i>Verslag van onze werking</i>	4
Herman Teirlinck : <i>Beschaafd</i>	10
E. Blancquaert : <i>Wenken en wensen voor V. B. O.</i>	12
Achilles Mussche : <i>Het Algemeen Beschaafd in het normaalonderwijs</i>	15
J. Pée : <i>Vóór zestig jaar</i>	18
E. De Bock : <i>Vóór veertig jaar</i>	20
Anton van de Velde : <i>Ode aan de Vlomse Lamme !</i>	24
J. Leenen : <i>De jeugd moet voorgaan</i>	27
<i>Feiten en beschouwingen</i>	35

DE SIKKEL, LAMORINIERESTRAAT 116, ANTWERPEN

tijdschrift uit, *Stijl en Volk*, met de programmatische ondertitel „Orgaan... ter bevordering van den groei naar *Stijl* in den privaten en openbaren levensvorm van ons Volk”. Het eind van de Tweede Wereldoorlog betekende ook het einde van de eerste VBO.

Een tweede Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal werd gesticht in 1948 onder voorzitterschap van prof. W. Pée. Ze wil het algemeen Nederlands in de mondelinge omgang verbreiden en in het algemeen het juiste taalgebruik bevorderen. Daartoe geeft ze van 1951 af een eigen tijdschrift uit met de sprekende titel *Nu nog* (z. aldaar), in de zin van „het is nu nog nodig aan actieve ABN-verbreiding te doen”. Op de wereltentoonstelling 1958 kon ze een Nederlands Taalcongres organiseren. Daarover publiceerde ze een brochure met de tekst van de zes voordrachten van M. Vanhaegendoren, A. Verleye, O.V. Spitaels, W.G. Hellinga, W.J. du Plooy Erlank en L.C. Michels. Ze vestigde daardoor de aandacht op het Nederlands als communicatietaal in de wereld. In 1974 zijn er vijf provinciale afdelingen met een 20-tal lokale afdelingen, waaronder een jeugdafdeling in Oost-Vlaanderen, *Jeugd en Taal*. In 1974 stond de ABN-veertiendaagse met opening te Hasselt en sluiting te Waregem onder het motto *Door de Jeugd, Voor de Jeugd*. Het jaarlijkse affiche beeldt de spreuk „Nog meer kans met goed Nederlands” uit en de interprovinciale wedstrijd was gewijd aan het expressief uitbeelden van tafereeltjes door leerlingen uit het basisonderwijs. De Werkgroep Onderwijs van deze VBO-afdeling Oost-Vlaanderen geeft een eigen *Mededelingenblad* uit, waarin de resultaten van een grootscheeps onderzoek naar het levende Nederlands regelmatig worden gepubli-

ceerd. Die werkgroep verspreidt ook wandprenten, die ABN-woorden in beeld brengen.

Ook de jongeren kwamen in 1950 tot een eigen organisatie, de zgn. ABN-kernen (z. aldaar), geleid door een Centraal Secretariaat te Leuven. De stichtende voorzitter was Jan Lehembre. Als voorzitter of secretaris fungeerden o.m. Wilfried Martens, Jaak Bouveroux, Johan Fleerackers en Hendrik Heidbuchel. Als tijdschrift publiceren de jongeren *Bouw* (en *Bouw Verder*) (z. *Bouw*). Sedert 1969 geeft Dries Desiere (Menen) een ABN-krant (5 nrs. per schooljaar) uit met korte dialogen en taalartikeltjes in vlotte stijl ten behoeve van de klassepraktijk.

b) Handboeken.

Een tweede vorm van organisatie is het tot stand komen van geschikte handboeken waaruit het algemeen Nederlands kon worden geleerd. Daarin wordt bewust gestreefd naar een zo groot mogelijke eenheid met het Nederlands van boven de Moerdijk en worden vooral de barbarismen bestreden. De gallicismen krijgen een extra beurt en De Vreeses-Gallicismen is een rijke bron gebleken. Enkele werken vóór de Tweede Wereldoorlog zijn A.C. Meyer, *Wandelingen op Nederlandsch Taalgebied* (1904), A.E. De Boeck, *Nederlandsch Taaleigen* (1907), G. Lombaerde, *Tierend Onkruid - Paroniemen, homoniemen* (1918), A. Moortgat, *Germanismen in het Nederlandsch* (1925), J. Grauls, P. Melis en C.H. Peeters, *Taalkundig Handboek* (1931), E.J. de Groote, *Goed Nederlandsch. Grepen uit het Algemeen Beschaafd voor de Practijk* (1935). De Groote wil vooral aan de algemeen Nederlandse benamingen voor de alledaagse dingen ruimer bekendheid geven.

Het belangrijkste werk in die periode is het monumentale boek van C.H. Peeters, *Nederlandsche*

NEDERLANDSCHE TAALGIDS WOORDENBOEK VAN BELGICISMEN

MET VERKLARING, EN OPGAVE VAN DE OVEREENKOMSTIGE WOORDEN
EN UITDRUKKINGEN IN HET ALGEMEEN NEDERLANDSCH, DOOR

CONST. H. PEETERS

MET EEN INLEIDEND WOORD VAN
Prof. Dr. J. VERCOULLIE

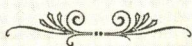

Taalgids, Woordenboek van Belgicismen met verklaring en opgave van de overeenkomstige woorden en uitdrukkingen in het algemeen Nederlandsch (1930). De schrijver hoopt dat het boek, „als vulgarisatiewerk bedoeld, het zijne zal bijdragen tot verbreiding van een betere kennis der eigen taal in Zuid-Nederland, alwaar ze door verwaarloozing en versmading zoozeer in verval is geraakt” (p. IX). Met belgicismen bedoelt hij taalvormen die in Vlaams-België worden aangetroffen, maar die in het algemeen Nederlands anders luiden. Dit woordenboek kan men niet als vulgarisatie beschouwen, daarvoor wil het te zeer alle taalfeiten bewijzen en toelichten. Het is een rijke bronnenverzameling gebleven, die echter door heel wat Vlamingen al te onoordeelkundig werd gebruikt in de zin van overdreven jacht op fouten. De uitgeverij De Sikkel oordeelde in 1949 dat er behoefte was aan een beknopte bewerking van de Taalgids in een handig formaat en in de vereenvoudigde spelling. Ze droeg drs. Paul van Gestel (pseudoniem van P.C. Paardekooper) op daaruit een ABN-Gids samen te stellen (1949), die weliswaar een beknopte uitgave is van het grote boek, maar die toch een ander uitgangspunt heeft zoals uit het Woord vooraf blijkt. We lezen: „Tegenover schriftelijk taalgebruik met een iets grotere vrijheid staat de verzorgde Nederlandse spreektaal, die in haar gebruik over ons hele taalgebied een strenge eenheid blijkt te vertonen: foneemsysteem, vormleer, syntaxis en woordgebruik zijn practisch uniform, terwijl de uitspraak kleine plaatselijke verschillen kan vertonen, maar dan toch altijd binnen enge grenzen. Zodra die grenzen overschreden worden, mogen we spreken van dialect, of althans van dialectisch gekleurd ABN. Wat tot het verzorgde ABN behoort, wordt door niets anders bepaald als door het taalgevoel... Een bepaald aantal woorden en uitdrukkingen is aan dit taalgevoel getoetst en zodra ze er niet mee in overeenstemming waren, werd dat geregistreerd. Er zijn altijd lezers die de neiging hebben om te denken dat een boek als dit, een soort politie-rol wil spelen... De ABN-Gids gebiedt niets, hij vraagt niets, hij geeft alleen antwoord zodra iemand hem vraagt: Is dit of dat woord ABN?” (p. V).

De nieuwe versie, de ABN-Gids, werd goed onthaald; thans is men aan de 6de (vermeerderde) druk en hij verschijnt nu onder de naam P.C. Paardekooper. Toch werd het voor het gevoel van vele Vlamingen strikte Noordnederlandse standpunt bekritiseerd en aangevallen, wat soms veel weg had van een heropflakking van de oude pennetwist. Behalve handboeken over taalzuivering werd ook over de uitspraak gepubliceerd. De eerste uitspraakleer na Ternest was de Nederlandsche Uitspraakleer (1912) van L. Scharpé, Leuvens hoogleraar. Het was het eerste wetenschappelijk werkje over de Nederlandse uitspraak en het sloot helemaal aan bij de Noordnederlandse opvattingen. Ruim twintig jaar later verscheen de Praktische Uitspraakleer van de Nederlandse Taal (1934) van E. Blankaert, een boek dat een zeer ruime verspreiding kende in het onderwijs en daarbuiten en aldus een beslissende invloed had op de vorming van de gesproken taal in Vlaanderen. W. Pée constateert in een artikel in Onze Taal (maart 1963): „Blancaert richt zich ook in de meeste gevallen naar het Noordnederlands gebruik. Hij is

L. SCHARPÉ

Nederlandsche Uitspraakleer

LIER

JOZEF VAN IN & Cie, DRUKKERS-UITGEVERS

Groote Markt, 38

1912

een bevorderaar van de taalkundige eenheid tussen Noord en Zuid, zonder daarom te „hollandiseren”, en staat zeer dikwijls het Noordnederlands gebruik voor, hoewel zijn persoonlijke opvatting het anders zou wensen” (p. 17). In 1946, bij de hervorming van het middelbaar onderwijs, werd Blancquaerts Uitspraakleer als richtsnoer erkend voor alle takken van het Rijksonderwijs. Sindsdien steunden bijna alle boeken in Vlaanderen over uitspraak op Blancquaerts werkje en we citeren daaronder vooral het boekje van A. Mussche, Handleiding voor de practijk van het algemeen beschaafd (1936; 10de druk 1952), dat via de normaalscholen alweer zijn invloed deed gelden in de lagere en middelbare scholen. Blancquaerts Uitspraakleer beleefde de achtste druk in 1969, met een voorbericht van W. Péé, die de tijd gekomen achtte deze uitspraakleer te bewerken en aan te passen aan de eisen en mogelijkheden van de moderne taalkunde en de experimentele fonetiek. Ten slotte signaleren we dat in 1970 het Groot Uitspraakwoordenboek van de Nederlandse Taal van R.H.B. de Coninck, een praktisch naslagwerk voor dagelijks gebruik, is verschenen.

Bij de handboeken waaraan directe invloed op de ABN-verspreiding valt toe te schrijven, moeten we

stellig de Beknopte ABN-Spraakunst vermelden, door P.C. Paardekooper, met medewerking van C. Moeyaert en J. Peperstraete (1963; 4de druk 1968), die in West-Vlaanderen een ruime verspreiding kende. De spraakunst bevat zeer veel bladzijden, gewijd aan taalzuivering, speciaal gericht op Vlaanderen, maar overzichtelijk ingedeeld volgens de grammaticale categorieën.

c) Overheidsinitiatieven.

Een derde organisatievorm van de taalzorg in Vlaanderen vinden we bij de Belgische overheid die initiatieven nam om vooral de taal van de overheid te verbeteren en aldus de Nederlandse ambtelijke taal op gelijkwaardig peil met de Franse te brengen. Hier dient de oprichting van vijf officiële commissies te worden vermeld (zie o.a. W. Pée in *Onze Taal*, maart 1963, p. 25-29). Daaraan ontleen we :

1° De zgn. wetboekencommissie, opgericht bij Koninklijk Besluit van 18 september 1923, met de opdracht „de bepalingen van de grondwet, de wetboeken, de wetten en de gebruikelijke besluiten waarvan geen officiële tekst in de Vlaamse taal werd bekendgemaakt, in die taal te vertalen”. (Let op de benaming van onze taal !) Ze bewerkte o.m. het Burgerlijk Wetboek, het Strafwetboek en het Wetboek van Strafvordering. Door de Tweede Wereldoorlog werd haar activiteit onderbroken. Het duurde tot 1954 alvorens een nieuwe commissie tot stand kwam (voorzitter prof. E. van Dievoet), „belast met de voorbereiding van de Nederlandse tekst van de grondwet, de wetboeken en de voornaamste wetten en besluiten”. Vrucht van haar arbeid was de nieuwe Nederlandse tekst van de Belgische grondwet, die op 4 juni 1959 (ruim 125 jaar na het ontstaan van België) door de Kamer eenparig werd aanvaard. De commissie zorgde ook voor een nieuwe Nederlandse tekst van het Burgerlijk Wetboek, het Strafwetboek en het Wetboek van Strafvordering.

2° De terminologische commissie bij Binnenlandse Zaken. Bij Ministerieel Besluit van 1 oktober 1930 werd een Permanente Commissie tot Bevordering van eenheid en vastheid in de Nederlandsche Bestuurstaal in België ingesteld die tot eind 1939 vergaderde en vier brochures met goedgekeurde benamingen uitgaf. In 1948 werd de Terminologische Commissie opgericht, die de taak van de Permanente Commissie overnam (voorzitters C. de Baere, L. Grootaers en W. Pée) en vooreerst de vroeger uitgegeven brochures zou herzien. De Terminologische Commissie ging uit van het standpunt dat de Nederlandse administratieve taal in België zich zoveel mogelijk bij de Rijksnederlandse diende aan te sluiten.

3° De Commissie van Koloniën voor het opmaken en herzien van de Nederlandse teksten van decreten, van reglementen, van het Koloniaal Handvest enz. Ze werd opgericht in 1937. Ze bereidde tussen 1937 en '53 heel wat rechtsgeldige decreten voor en aan de hand van de teksten werden woordenlijsten opgemaakt ten behoeve van de ambtenaren van het ministerie van Koloniën.

4° De subcommissie voor eenmaking der terminologie inzake sociaal recht, geïnstalleerd te Brussel op 4 april 1952. Ze bestond uit 7 Belgische (Vlaamse) leden en 7 Nederlandse leden. De vrucht van haar werkzaamheden werd neergelegd in een Sociaalrechtelijk Woordenboek (1958; 2de herziene

druk 1963). Ze stelde b.v. ziekenfonds voor i.p.v. mutualiteit. Haar voorstellen hebben inmiddels ruimschoots ingang gevonden.

5° De Centrale Commissie voor de Nederlandse Rechtstaal en Bestuurstaal in België, geïnstalleerd op 1 april 1954 (voorz. prof. em. E. van Dievoet). Het is haar taak „eenheid en vastheid in de Nederlandse rechtstaal tot stand te brengen en het gebruik van deze eenvormige terminologie te bevorderen” door o.m. „alle openbare besturen van advies te dienen en... Nederlandse teksten te verbeteren en zelfs op te maken”.

Door enkele medewerkers van die commissies, nl. R. Talpaert en P. Buyse werd een boekje samengesteld, getiteld Verzorgde Schrijftaal. Een praktische handleiding ten gerieve van Nederlands schrijvende (1957). Daarin werden heel wat onzuivere gevallen uit de administratieve taal behandeld en in verbeterde vorm voorgesteld.

Het provinciebestuur van Oost-Vlaanderen gaf in 1958 aan de Oostvlaamse afdeling van de VBO opdracht een vierbladig tijdschriftje uit te geven onder de titel Taalzorg, bestemd voor alle provinciale en gemeentelijke administratieve diensten. Er werden tussen 1958 en '63 30 nummertjes gepubliceerd. Van 1962 af werd door de uitgeverij UGA te Heule een tijdschrift Taalbeheersing in de Administratie gepubliceerd, gesubsidieerd door alle ministeries en een reeks parastatale diensten. Dit

R. TALPAERT

Chef van de Taaldienst
van het Ministerie
van Landsverdediging

P. BUYSE

Revisor
bij de
Raad van State

VERZORGDE SCHRIJFTAAL

**Een praktische handleiding
ten gerieve van Nederlands schrijvende**

Ingeleid door

Prof. Dr. J.L. PAUWELS

Hoogleraar aan de Katholieke Universiteit te Leuven

Lid van de Koninklijke Vlaamse Academie
voor Taal- en Letterkunde

UITGEVERIJ VOOR GEMEENTEADMINISTRATIE — HEULE - Kortrijk

initiatief ter bevordering van goede taal en stijl werd destijds genomen door P. Buyse, medeauteur van Verzorgde Schrijftaal. Eind 1973 werd nummer 114 uitgegeven. Het tijdschrift is een losbladige uitgave met vijf vaste rubrieken : Algemeen - Termen en wendingen - Proeve van tekstverbetering - Documentatie - Varia. Het stelt zich ten doel het gebruik van het A(B)N te bevorderen, niet alleen door taalzuivering, maar vooral door verrijking en verbetering in het taalgebruik. Het wordt gebruikt bij de opleiding van de ambtenaren, die zich op officiële examens voorbereiden en aldus heeft het ruimschoots bijgedragen tot de verbetering van het taalgebruik door de overheidsdiensten.

In 1956 gaf het ministerie van Verkeerswezen een brochure uit, getiteld Nu Nog... meer dan ooit. Een bundel bijdragen ter bevordering van het goede Nederlands op het Departement van Verkeerswezen; in 1958 volgde een Tweede Bundel... Een laatste overheidsinitiatief valt nog te vermelden. In maart 1970 installeerde de toenmalige minister van Nederlandse Cultuur, prof. F. van Mechelen, de Raad voor Taaladvies, bestaande uit een 20-tal taalkundigen en taalpractici, die zich op het gebied van de taalzorg door hun publikaties hadden onderscheiden. Als voorzitters fungeerden tot nog toe dr. M. Galle en prof. G. Geerts. Alle particuliere personen en instellingen kunnen telefonisch en schriftelijk probleempjes inzake Nederlands taalgebruik voorleggen, waarop een deskundig antwoord wordt verstrekt, dat in geval van algemeen belang zal worden gepubliceerd. Tot nog toe zijn ruim 2000 adviezen uitgebracht.

d) Initiatieven in de communicatiemediën.

Een laatste vorm van taalzorg zien we in de aandacht die wordt besteed aan een correcte of keurige taal in de communicatiemediën. In de belangrijkste Vlaamse kranten en tijdschriften treffen we thans een soort van „taaltuintje” aan, waarin een bevoegd taalkundige „onkruid wiedt op de taalakker”.

Dr. J. Grauls is daarmee in 1958 begonnen in het dagblad De Standaard en elke dag, tot aan zijn dood in 1960, verzorgde hij een taaltuintje. Een aantal ervan zijn gebundeld in enkele Vlaamse Pockets : Onze Taal I en II. Gedurende korte tijd nam J. Roeland Vermeer de rubriek over. Hun taak wordt thans voortgezet door Maarten van Nierop, die alweer meer dan 2000 rubriekjes in de kranten van de Standaardgroep heeft gepubliceerd. Grauls heeft werkelijk school gemaakt, want in alle kranten vinden we een dergelijk taalhoekje, getiteld Taaltip, Taalpluim, Taalwacht, Taalprikkje, of iets dergelijks, verzorgd door J. Verhasselt, M. Galle, F. Fraeters, A. Major, W. Penninckx en Annie van Avermaet en anderen. Een aantal ervan zijn verzameld in handige boekjes in pocketvorm, zoals De Taal waarmee wij leven (1962), De Taal als tuin en wildernis (1963), Woordjes, sprokkelen (1964), Honderd taaie belgicismen (1968), Woorden vertellen geschiedenis (1968), alle van de hand van M. van Nierop. H. Heidbuchel publiceerde Hoe zeg en schrijf ik het ? (VP 1962), Correct Nederlands voor alledag (VP 1966) en vooral zijn ABN-Woordenboek (1962; 8ste herziene en vermeerderde druk 1970). Van 1962 af zond de BRT-Vlaamse televisie een programma uit van J. Florquin, een reeks praatjes over taal, die achter-

eenvolgens Spreek het zo uit, Het klankbord en Hier spreekt men Nederlands heetten. Zij genoten grote populariteit, mede door de dialogen door Annie van Avermaet en Fons Fraeters. Het programma liep tot 1973. In de Vlaamse Pockets zijn reeds vele dialogen en rubriekjes gebundeld.

Ook de radio bleef niet achter. Sinds 1965 verzorgt M. Galle een rubriek radiotaalwenken onder de titel Voor wie haar soms geweld aandoet. Van die wenken werden ook platen geperst en tekstboekjes uitgegeven, alweer in de reeks Vlaamse Pockets.

Behalve de ongetwijfeld brede positieve zijde van die waaier van taalzuivering, valt de laatste jaren een schaduwzijde waar te nemen. Door al dat „taalgerubriek” stallen de Vlamingen wellicht te zeer hun minder bekend zijn uit met het algemeen Nederlands, waarvoor door de meeste taalkundigen als normgebied de Randstad Holland wordt aanvaard. Nochtans wordt het taalgevoel van heel wat Zuidnederlandse taalgebruikers, en dan in de eerste plaats van enkele letterkundigen en klein-kunstenaars, meer dan eens geprikkeld en zelfs tot protest gebracht door wat men kan noemen „ontzuidelijking van de algemene cultuurtaal”. Daarmee bedoelt men dan de neiging om alle taalgoed dat in het normgebied van onze taal in de dagelijkse omgangstaal niet of niet meer wordt gebruikt, maar in het Zuiden nog wel springlevend is in vele dialecten, geen plaats te geven in het algemeen Nederlands. Enkele taalkundigen hebben dan ook een kritischer stem laten klinken, zoals J. van Bergen (november 1969), J. Noë met zijn brochure Een taalonderzoek op het randgebied tussen Vlaams en Nederlands (december 1970) en ook T. Vindevogel in zijn Algemeen Nederlands, leidraad naar beter Nederlands taalgebruik (1968) (z. daarover meer in G. de Bruycker-R. Haeseryn, Te(n) (on)rechte afgekeurd?, in Persoon en Gemeenschap, mei 1972, p. 427-439).

De taalzuivering heeft vaak te veel nadruk gelegd op een aantal fouten of verkeerde wendingen met steeds dezelfde vervangvormen, zodat Vlamingen met onvast taalinzicht het gevoel kregen voor scherpe zwart-wit-tegenstellingen te staan. Thans gaat de taalzorg meer naar het verwerven van een beter inzicht in de rijke schakeringen van het algemeen Nederlands, van „bijzondere stijl” (term van Paardekooper) tot „onverzorgd Nederlands”, en naar het opdoen van een grotere taalkennis. Net als bij de hele V.B. zien we ook hier duidelijk een specialisering en een verdieping.

LITERATUUR: *Handelingen van de Nederlandsche Taal- en Letterkundige Congressen* (1850-); - C.H. Peeters, *Nederlandsche Taalgids* (1930); - W. Pée, *Het Algemeen Beschaafd Nederlands in België*, in *Onze Taal*, jg. 32 (maart 1963, p. 25-29); - J. Veering, *Mogelijkheden en Moeilijkheden van Taalverzorging* (1966; inzonderheid hoofdstukken II, p. 44-60, en IV, p. 126-130); - W. Pée en G. van der Woude, *Het algemeen Nederlands in Vlaanderen, Taal en Dialekt* (1970, p. 5-25); - H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, I (p. 283-286); II (p. 30-39); III (p. 81-94 en 196-201); IV (p. 297-306) (1970-'71, tweede uitgave); - *Album Willem Pée. De jubilaris aangeboden bij zijn 70e verjaardag* (1973); - *Aspekten van het Nederlands in Vlaanderen* (bundel artikelen uitgegeven door G. Geerts, 1974).

RENE HAESERYN